

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Inclyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
propriarii Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Qvartum

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Caput II. Ex (a) Burch. lib. XIX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74533](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74533)

NOTÆ.

1. (a) **A**ugustinus.] Ita etiam legitur in 1. collect. sub hoc titul. cap. 1. & in cap. fin. 27. q. 3. Sed inter opera Magni Doctoris Augustini non reperiri verba hæc, jam notarunt Cujac. & Ant. Augustinus in presenti: quare vel sunt alterius Augustini, vel ipsius Doctoris, sed in opere nondum excuso.
2. (b) **Quam duxit.**] Quia sponsalia de futuro solvuntur per matrimonium de presenti, ut exposui supra in cap. de spons.
- (c) **Promittit.**] De futuro videlicet, ut probavi in cap. de spons.
3. (d) **Stringat manum.**] Non solum apud Hebræos, verum etiam apud Gentiles manus dexteras conferebant, qui matrimonio jungebantur, ut liquet ex cap. 7. Tobia, & ex Xenophonte lib. 3. rer. Græcæ. Unde Claudianus in epitalamio Palladii & Sirena:
- Tu dextram complexa viri, dextramque puella
Tradis, & his ultero sancis connubia dictis:
Vivite concordæ, & nostrum discite munus.
- Tertul. lib. de veland. Virginitibus, ibi: Si autem ad desponsationem velantur, quia & corpore, & spiritu masculo mixta sunt per osculū & dexteræ, per que primum resignant pudorem spiritu. Vete-

res enim, ut inquit Suidas, in pactis conventis oscula præbere, & dexteras porrigere solebant, quia hoc, ut ait Tertul. in lib. de præscript. signum est concordia & fidei: unde Aristophanes agebat: *Oscula me, & porrige dextram.* Hinc illud Ciceronis lib. 7. epist. ad Atticum, ibi: *Vbi sunt ille densa dextera?* Donatius ad illud Terentii in Andria, ibi: *Hanc in manu dat;* scribit legitimas nuptias per manus conjunctionem confirmari. Inde apud Romanos matrimonium celebratur per conventionem in manum, ut probavi supra in cap. 2. de sponsalibus. Veteres enim, vel in amicitia concilianda, vel in foedere incundo, vel in adstringenda fide dexteras jungere solebant, ut ex Eustachio, Aristophane, & aliis probat Dionis Salvagnius ad Ovidium in Ibin, vers. 527. rationem assignarunt Servius ad lib. 2. Aeneid. his verbis: *fungere dexteras majorum salutationem fuisse.* Cujus causam asserit Varro, Callimachum sequutus, asserens: *Omnes eorum honorem dextra constituisse virtute;* Quamobrem hac se venerabantur corporis parte. Plinius lib. 11. histor. cap. 14. Inest, inquit, & albis partibus quadam religio, sicut dextra oculis, aver-sa appetitur, in fide porrigitur. Latè illustrarunt Philipp. Camer. hor. success. cent. 2. c. 46. Mendoza in Viridario lib. 8. Saturn. cap. 3. & nos aliqua diximus in cap. final. de jur. calum.

CAPUT II.

Ex (a) Burch. lib. XIX.

Accepisti illam uxorem, quam alter sibi desponsatam habuerat, dimitte illam, quia nunquam potest tibi fieri legitima: & XL. dies in pane & aqua, quod (b) carenam vocant, cum VII. sequentibus annis pœniteas.

NOTÆ.

1. (a) **B**urchardo lib. 19.] Titul. de fornicatione, But habetur in 1. collect. sub hoc titul. cap. 9. Sed rectius ex Pœnitentia Romano, titulo de fornicatione, ubi reperitur textus hic, & à quo transcriptus illum Burchardus. De autoritate ipsius Pœnitentialis, plura congessit Saulay in Panopl. sacerdot. cap. 1. lib. 7. in appendice, §. 32. De Decreto Burchardi nonnulla adduxi in apparatu ad hæc commentaria.
2. (b) **Carenam.**] Lepida est hujus vocis interpretatio Glossæ in presenti, quæ quam sequitur Oldendorpius. Vulgare, inquit, est Itolorum, aliàs Longobardorum: & dicitur Carena, à carentia hominum, vel etiam cibariorum; nam in illis 40. diebus includuntur in aliquo loco secreto juxta Ecclesiam, ubi non habent consortium hominum. Contius carenam sic dictam putavit, quasi caninam, quod pane & aqua vescerentur, non ut ceteri homines, aliis cibis. Filefacus de Quadrage. cap. 4. corruptam vocem esse existimat, ita ut quadragesima derivata sit, à qua formatæ sunt voces, populo ita balbutiente, *Carentena, Carena, & Carina;* olim enim propter graviora crimina ceperunt laicis injungi solennes pœnitentiæ, cap. penult. & ultimo, §. 50. distinct. cap. fin. 26. q. 6. dicemus latè in cap. 1. de pœnit. & illi quibus injungebatur pœnitentia per 40. dies, jejuna in pane & aqua tenebantur, & hæc pœ-

nitentia dicebatur *Carena*: quo modo accipitur passim in Pœnitent. Romano, & in can. 17. & 19. Concilii Salegust. apud Ivonem p. 15. Decreti, cap. 183. & 185. & in cap. accusasti, de accusat. apud Alexandrum II. in epistol. ad Clerum Vulturmiensem, relatum ab Ivone p. 10. Decreti. c. 16. apud Cæsarium lib. 4. cap. 37. Miles quidam Bon-nensis, Henricus nomine, tempore quodam quadragesimali carenam fecit apud nos. Et lib. 5. cap. 42. meminit quorundam qui peregrinati sunt in Sanctum Remigium, & de uno illorum ita ait: *Cum alter quidam miles, Gundolphus nomine, vir nobilis, de villa Esselingen oriundus, suscepta carena, tempore Capituli Generalis Cistercium: ire proponeret.* Etiam dicitur bannitum jejunium, ut notarunt Severinus Binius in not. ad Concil. Salegust. Zerda in advers. cap. 44. num. 8. Ant. August. in not. ad pœnitent. Roman. tit. 1. cap. 34. Acuna in cap. qui vero. §. 50. distinct. Saulay in panopl. sacerdot. lib. 7. p. 1. §. 32. Julius Lavourus de Jubileo. p. 2. cap. 10. num. 37. Theoph. tom. 10. in Rosa meridiana, pag. 475. à Theutonicis vocem hanc cepisse docetur in Pœnitent. Roman. tit. 2. de homicidio, cap. 34. ubi ita legitur: *Ita faciendum est tibi, ut pro psalmista 40. dies in pane & aqua, quod Theutonicè carena vocatur, cum septem sequentibus annis pœniteas.* Et ita carena in presenti propriè accipitur pro jejunio 40. dierum.

COMMENTARIUM.

3.
Conclusio
tradiur
& proba-
tur.

EX his duabus decisionibus sequens deducitur assertio: *Contrahens matrimonium vivente prima uxore, relicta secundâ, cum priore cohabitare debet, & publicè in Ecclesia penitentiam facere.* Probat eam textus in Concil. Nicæno. *can. 24.* ibi: *Nemo debet duas uxores ducere; & qui hoc fecerit, si fuerit sacerdos, prohibeatur ministerio sacrificandi, & communione fidelium, quousque exeat domo secundam, & debet reinere primam.* Et *cap. an non 24. q. 3. cap. de conjugali 27. q. 2. cap. cum per bellicam, cum quatuor sequentibus 34. q. 1. cap. videtur 35. q. 6. cap. gaudemus, de divortii.* Synodus Romana sub Eugenio II. & Leone IV. *can. 37.* ibi: *Nulli liceat ullo tempore duas habere uxores.* Joannes VIII. *epist. 198. jubemus, ut nullus propriam relinquat uxorem, & illâ vivente alteram sibi sociare præsumat: nec liceat ei ullo tempore duas habere uxores.* Nicolaus I. *ad consulta Bulgar. cap. 51.* ibi: *Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humana conditionis admittit, nec lex Christianorum illa permittit.* D. Ilidorus *lib. 2. de offic. Ecclæs. cap. 19.* ibi: *Quod autem non unus & multe, sed unus & una copulantur, ipsa prima divinitus facta conjunctio in exemplum est.* Ambros. *lib. 1. de Abrahamo: Quia non licet tibi uxore vivente uxorem ducere.* Canon. 48. *Apost. Concil. Illiberit. can. 8. Trid. sess. 24. de reform. matrim. in princip. & cap. 2. l. 1. ff. de his qui norant. infam. l. 2. C. de incest. nupt. l. qui duas 8. C. ad l. Jul. de adult. s. affinitates, Insti. de nuptiis. l. 4. C. quorum appell. in Theodos. Illustrat ultra congestos in præsentia Barbosa, Bellarminus tom. 2. controv. lib. unic. de matrim. cap. 10. Transmira de polygam. q. 6. cum sequent. Basil. lib. 7. de matrim. cap. 49. Kochier in face histor. cent. X. cap. 81. Ju-Relius in notis ad canones Ecclæs. univers. fol. 191. Petrus Gregor. lib. 1. partit. tit. 5. cap. 2. Vighel. in method. jur. Canonici, fol. 460. Torreblanca de jur. spirit. lib. 2. cap. 15. sect. 3. Fornerius lib. 2. rer. quotid. cap. 22. & 23. Grotius de jure bel. lib. 2. can. 5. num. 19. Ambian. ad Tertul. de exhortatione castit. cap. 5. & de monogamia passim, Jodocus Coecius tom. 2. thesauri, lib. 9. art. 2. Ant. Augustinus in epitom. jur. lib. 29. tit. 28. Baronius in apparatu, num. 65. & anno 120. num. 30. & anno 170. num. 11. Mendoza lib. 2. Concilii Illiber. in can. 10. Fragolo de regim. Christ. Reipub. p. 3. lib. 1. disp. 27. §. 4. Aloix in notis ad vitam sancti Polycarp. cap. 4. Hunnius in encyclop. tit. 10. Wisembach. disp. 6. Gazeus in not. ad Cassianum collat. 17. cap. 12. Bronchorst. miscell. cent. 1. asserit. 99. Costanus de sponsal. fol. 2. & 37. Arniseus de jure connub. cap. 4. P. Faber lib. 3. semest. cap. 21. Borel. tom. 2. decis. tit. 1. num. 16. Beyerlinck in Teatro, verbo Matrimonium, Villadiego in l. 2. tit. 6. lib. 3. fori, Didacus Perer. in l. 3. tit. 1. lib. 5. Ordin. Matienzo in l. 5. tit. 1. lib. 5. Recopil. gloss. 1. Antonius Matthæus de crimin. ad lib. 48. Pandect. tit. 7. num. 3.*

4.
Impugna-
tur tradita
assertio.

Sed hæc assertio ita illustrata difficilis redditur ex eo, quod in sacra pagina satis proditum est, Patriarchas, & alios sanctissimos viros plures uxores habuisse uno eodemque tempore; siquidem Abraham habuit Saram, Agar, & Cethuram, *Genes. cap. 16. & 25.* Jacob Liam, Rachel, Balam, & Zelpham, *Genes. cap. 29. & 30.* Helcana, Annam, & Pheneman, *l. 1. Regum,*

*cap. 1. Moyse Æthiopiissam, & Sephoram, Exodi cap. 2. Numer. cap. 12. David sex uxores habuit, & concubinas decem, lib. 2. Regum, cap. 3. & 20. Salomon uxores septingentas, & concubinas trecentas, lib. 3. Regum, cap. 11. Abias uxores quatuordecim habuit, lib. 2. Paralip. cap. 13. Gedeon plures habuit, ut refertur cap. 8. Judicum. Eodem usum polygamie apud varias nationes invaluisse facile constat; siquidem apud Thraces tribus, aut quatuor, immò triginta uxoribus copulari mos erat, ut testatur Heraclides de Getulis Libya populis. Idem de Judæis refert Josephus *lib. 17. antiquit. cap. 2. Arniseus disp. 4. sect. 3.* ubi subjicit Herodi uxores eodem tempore fuisse novem: apud Numidas & Mauros quisque pro opibus quamplurimas uxores habet: nec dissimilis consuetudo in Africa circumfertur, si Herodoto, Diodoro, & Josepho credimus; ibi: *Paternos mos erat, ut simul plures haberemus uxores.* Idem de aliis pluribus nationibus refertur Tiraquel. in *l. 7. connub. Alex. ab Alex. lib. 1. dier. gen. cap. 24. Menochius lib. 2. de arbitr. centur. 5. num. 420. Malvenda de Antichrist. lib. 6. cap. fin. Beyerlinck tom. 2. verbo conjugium. P. Greg. lib. 10. synag. cap. 1. Transmira de polygam. q. 9. cap. 1. per totum, & Imperatorem Valentinianum alteram duxisse uxorem priore superstitè, nec repudiatâ; & ut levius possit videri facinus à le perpetratum, legem tulisse per quam cuivis liceret duas simul habere uxores, refertur Socrates *lib. 4. cap. 26. Paulus Diaconus lib. 1. cap. 2.* ibi: *Dudum laudante uxore sua pulchritudinem Justine, sibi eam sociavit in matrimonio, legesque propter illam concepit, ut omnes qui voluissent impune bina matrimonia susceperent.* Ex eis probat Doreans ad Tacitum *lib. 11. fol. 599.* Ergo non rectè in præsentî docetur, nemini licere uno, eodemque tempore duas simul habere uxores.**

Qua difficultate non obstante vera est præfens assertio, pro cuius expositione sciendum est, le-
gem Monogamie, non solum juris positivi, cano-
nici, & civilis esse; verum & à jure divino pro-
venire, ut constat ex *cap. 2. Genes. vers. 24.* ibi: *Relinquit homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Et *cap. 19. Matthei, vers. 4.* ibi: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & feminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittit homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Quæ verba in alium sensum retorquenda non sunt, ut nervosè contendit Cajetanus exponens illa verba D. Pauli *1. ad Timoth. cap. 3.* Oportet Episcopum esse unius uxoris virum; cum eo in sensu a Patribus Ecclesiæ communiter accipiantur. D. Chrysol. *homil. 63. in Mattheum,* ibi: *Verum etiam, quia iussit, quod unus uni conjugatur; nam si voluisset alteram etiam duci uxorem, uni viro creato multas conformasset mulieres: audi quomodo dicit, qui fecit à principio masculum & feminam.* D. Hieronymus in eodem *cap. 19. Matthei,* ibi: *Hoc in exordio Genesim scriptum est, dicendo masculum & feminam; non enim ait, masculum, & feminas; quod priorum repudio quaerebatur: sed masculum & feminam, ut unius conjugis consortia necerentur; & dixit, adhaerebit uxori suæ, non uxoribus.* Theophylactus ibidem: *Ostendit opus & legislationem ejus, qui nos à principio formavit, esse monogamiam, ab initio unum conjunxit Deus uni, atque ita non oportet unum virum conjungi multis.* D. Ambrosius, Proiper
Aqui-

Aquitanicus, Tertullianus, & alii quos refert Jodocus ubi supra: & D. Paulus cum de matrimonio agit, semper loquitur de conjugibus in numero singulari, ut *epist. 1. ad Corinth. c. 7. vers. 2. ibi: Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, ut unaqueque suum virum.* Et *vers. 27. Alligatus es uxori, noli querere solutionem.* Et *ad Roman. 7. vers. 3. vivente viro vocabitur alterutra, si fuerit cum alio viro.* Et *ad Corinth. cap. 7. vers. 10. Iis autem, qui matrimonio juncti sunt precipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere imputam, aut viro suo reconciliari.* Et *vers. 39. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit, quod si dormierit vir ejus, libera est à lege; cui vult, nubat.* Unde infertur, nec summum Pontificem posse in hac impedimento dispensare, ut pluribus relatis docet Leander de *matrim. disp. 18. q. 8. & 9.*

6.
De eadem
prohibitio-
ne ex jure
positivo.

Jure etiam civili polygamiam, polyviriamque prohiberi certum est; nam apud Athenienses Cecropis lege sancitum fuit, ut una demum esset unius uxor, auctore Athenæo *lib. 13. dypnosoph.* ubi obiter etiam eorum sententiam notat, qui Socrati duas uxores fuisse crediderunt, in quorum numero Aristotelem existisse scribit Diogenes *lib. 2. illustr. Samuel Petrus ad jus Atricum lib. 6. tit. 1.* Romanetiam Judæis, & aliis polygamiam prohibuerunt, *l. nemo, C. de Judæis, Novel. 79. Justin. §. affinitatis, Insti. de nupt. l. 2. C. de incest. nupt. l. 18. C. de adulterio;* quinimò si quis binas nuptas in eodem tempore constitutas habuisset, notabatur infamia, ex Prætoris edicto, *l. 1. ff. de his qui not. infam. l. 2. C. de incestis nupt. l. eum qui 18. C. ad l. Jul. de adul. l. si mulier, ff. de jur. dotum, l. ea que, C. de donat. ante nupt.* Illustrant Dorleans ad *Tacitum lib. 11. fol. 599.* Grotius *lib. 2. de jure belli. cap. 5. num. 9.* Fornerius *lib. 6. rer. quorid. cap. 22. & 23. facit lex ut ex fratribus, ff. de condit. insti. juncto Pinello lib. 2. select. cap. 5.* Theodoro in *1. ad Timoth. Olim pagani, & Judæicum duabus, tribus, & pluribus uxoribus conjungebantur lege matrimonii; nunc vero leges Imperatorie prohibent duas, simul habere uxores.* Rerum suarum amissione plecebantur ex Athalarici Regis edicto apud Cassiodorum *lib. 9. epist. 18.* & ita contrahentem secundas nuptias adulterii poeniteneri docuerunt Menochius de *arbitr. lib. 2. casu 420.* Theophilus in *d. §. affinitatis: immodè & stuprum perpetrare, constat ex d. l. eum qui duas, & defendit Antonius Matth. de crimin. ad lib. 43. Pandect. tit. 3. licet verò judicio publico polygami non damentur, tamen quia lex factum notat, & ipso jure sunt infames, d. l. eum qui testimonii, dictionem non habent aliter atque fures, & raptores, quorum testimonia recipiuntur, nisi sententiâ judicis sint condemnati, l. 5. ff. de his qui notant infam. l. palam. §. que in adulterio, ff. de ritu nupt. Novissimè sanè mortis poenam in Germania sancivit Carolus V. *constit. crimin. art. 121.* refert Collerus *decis. 176. num. 78.* Apud Frigios fustigatio imponitur cum relegatione. Ant. Matthæus ubi supra: apud nos variæ poenæ legibus patriis statuta fuerunt in *l. final. tit. 17. part. 7. l. 2. tit. 7. l. 4. fori, l. 6. tit. 15. lib. 8. ordin.* Et olim usitata fuit ea poena, ut candenti ferro in fronte imprimeretur secundò nubentibus littera P: quamvis enim in *d. l. 3. tit. 1. lib. 5. ordin. l. 5. tit. 1. lib. 1. Recopil. dicatur inurendam esse litteram Q, credo tamen errorem typographi, in verfo**

modo Q pro P, positum fuisse, & Reges nostros statuisse, ut prima littera hujus delicti polygamiz, quæ est P, inureretur frontibus eorum, ut ex lege Rhemnia calumniatori littera K, furi littera F. inurebantur, ut dicemus infra in *cap. ad audientiam, de crimine falsi: quamvis non infubtiliter Covarr. in 4. 2. p. cap. 7. §. 3. Didacus Perez p. 2. in d. l. 6. ordin. Gomez in l. 80. Tauri, num. 27. Vela de delictis cap. 7. ex eadem ratione pro littera P, legant B. Hodie tamen cum delictum hoc puniatur ab Inquisitoribus hæreticæ pravitatis, rei hujus criminis in publicum ducuntur suggestum, ubi levem abjurant suspitionem, mitrâ infami capiti eorum impositâ; fustibusque caduntur, & ad tritremes per quinquennium damnantur. Romæ verò abjurant de vehementi, & torturæ subjiciuntur; quia cum permixtimibi habitent Catholici cum hæreticis, major datur suspicio, an male fenserint de Sacramento, putaverintque licere Christiano duas simul habere uxores. Quæ ratio cum cesserit in his Hispaniarum Regnis, idè nec torturæ subjiciuntur super intentione, nec jurant de vehementi, sed de levi: circa praxim verò, & modum procedendi in his causis, adeundus est omnino Transmira in *tractatu de polygam. & polyviria.* Illud omnino observandum est, hujus delicti punitionem privativè pertinere ad Inquisitores hæreticæ pravitatis, nec judicem laicum, vel Ecclesiasticum de eo cognoscere posse, ut latè probant Scaccia de *judicis lib. 1. cap. 12. num. 55. Farinacius de hæresi q. 68. §. 1. & 9. Soufa in aphorism. Inquisit. lib. 1. cap. 2. num. 7. Carena de officio Inquisit. 2. p. tit. 14. de judicis, §. 17. & tit. 12. de sortilegiis, §. 15. Transmira de polygam. 3. p. q. 1. Thomas Delbene de officio Inquisit. 2. p. dicitur. 209. Ratio est, quia cum ex hoc delicto oriatur suspicio vehemens, vel levis, saltem hæresis, & hæc suspicio non tollatur nisi per abjuracionem, *cap. ad abolendam, §. illos quoque, de hæreticis, cap. super eo, cap. accusatum, eod. tit. in 6. & hæc abjuratio debeat fieri coram Inquisitoribus, quia ipsi sunt judices privati, non solum contra hæreticos, verum & contra suspectos etiam leviter in fide, cap. accusatus in principio, cap. ut officium, de hæreticis in 6. Farinacius de hæresi, q. 186. §. 3. Paramus de origine Inquisit. lib. 3. q. 10. num. 97. Diana p. 4. tract. 8. resol. 4. Carena 2. p. tit. 9. §. 2. Soufa de sollicit. tit. 2. cap. 1. num. 2. & committentes hoc delictum polygamiz sint suspecti de fide, quia malè videntur sentire de Sacramento matrimonii, ut docent Menochius de *arbitr. casu 420. num. 214. Ricciulus de jure person. cap. 11. lib. 5. num. 19. Barb. de potest. Episc. 1. p. allegat. 40. Covarr. de sponsalibus 2. p. cap. 7. §. 3. num. 6. Didacus Perez in l. 3. tit. 1. lib. 5. ordin. Gutierrez lib. 2. pract. q. 8. Gomez in l. 8. Tauri, num. 30. Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 80. num. 1. Bobadilla lib. 1. polit. cap. 17. num. 152. Matienzo in l. 5. tit. 1. lib. 5. Recopil. gloss. 2. num. 3. idè judex laicus de hoc crimine cognoscere nequit. Accedit consuetudo generalis Hispaniæ, juxta quam tantum Inquisitores cognoscunt de hoc crimine, ut testantur Decianus *lib. 5. tract. crimin. cap. 17. num. 41. Cantera qq. crimin. de adulterio, num. 28. Narbona in l. 20. tit. 1. lib. 4. recopil. glossa 12. num. 66. Alfaro de officio fiscalis, gloss. 20. n. 398. Diana tom. 4. tract. 7. resol. 4. Transmira d. lib. 3. q. 1. Facit declaratio summi Pontificis, quam referunt*****

ferunt Soufa in *aphorism. lib. 1. cap. 35. num. 18.*
Diana d. *iracl. 7. resol. 4. §. 1. Transmira d. lib. 3.*
q. 1. num. 3.

7.
Traditur
ratio deci-
dendi.

Ratio verò, quare tot legibus ecclesiasticis, & civilibus improbata sit polygamia, provenit ex eo; nam talis pluralitas repugnat fini matrimonii, si enim vagus esset concubitus, incerta quoque, & vaga esset proles; immò nec domestica societas sustineri posset, cum multa essent capita unius corporis mystici; nam etsi unus dominus commodè possit habere plures servos, unus tamen servus pluribus dominis servire commodè non potest, ut egregiè docet D. Augustinus *lib. 3. de doctrin. christ. cap. 12. & de bono conjug. cap. 17.* turbaretur ergo proculdubio in pluralitate uxorum tranquillitas, & pax domesticæ Reipublicæ; uxor namque societas est, non famula, & in domestica gubernatione principatum habens, ut considerat Chrysostr. *in epist. ad Ephesos, homil. 20.* Omnis autem principatus, ut pax fervetur, suam naturam singularitatem amat. Probat Augustinus. *de bono conjugali contra Iovinianum, cap. 17.* facile enim inter ipsas uxores invidia rixas produceret, ut de uxoribus Abraham Sara & Agar scriptum est *Genes. 16.* de Lia & Rachele *Genes. 30.* de Anna & Phenena *1. Regum. 1.* Prudenter ergo refert Gell. *lib. 1. nocturnum, cap. 17.* respondisse Socratem Alcibiadi interroganti, cur duas ferret in domo uxores, his verbis: *Hæc me domi docent tolerantiam, quæ in publico utendum est.* Quod etiam retulit Gel. de Euripide in *Andromache.* Accedit, nam qui contrahit secundum matrimonium vivente conjugæ, nulliter contrahit, si quidem non potest tradere potestatem sui corporis, quam non habet, juxta illud D. Pauli *1. ad Corinth. 7. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Unde polygamiam probum esse à natura docuerunt D. Thomas *in 4. distinct. 33. q. 1. art. 1.* ubi Richardus, Paludanus, & Sotus Bellarminus *lib. 1. de matrim. cap. 11.* Victoria *in relect. de matrim. 1. p. num. 3.* alii quos refert Araujo *in decis. moral. disp. 11. q. 1.* quæ sententia accipienda est cum Thoma Sanchez *d. disp. 80. num. 8.* Basilio *lib. 7. de matrim. cap. 49.* Grotio *de jure belli lib. 2. cap. 5.* in polyviria, cum pluralitas uxorum repugnet fini primario matrimonii, qui consistit in liberorum procreatione, quæ omnino cessat, si uni uxori plures adhareant viri: polygamiam verò veriùs credo esse contrariam juri divino, & rationibus proximè expensis, non verò naturæ ipsius matrimonii, cum non ita ejus fini primario repugnet, ut unus vir plures uxores habeat: unde apud varias gentes polygamiam invaluisse supra probavi in ratione dubitandi, non verò polyviriam.

8.
Dissolvitur
dubitandi
ratio.

Nec obstat dubitandi ratio supra expensa, quæ moti hæretici antiqui, inter quos Hermogenes, contra quem scripsit Tertul. polygamiam probarunt; quippe cum Mahometæ sustinebant tot uxores licere ducere, quot unusquisque facultatibus suis sustentare posset, ab his steterunt nostri temporis novatores, inter quos in Germania Lutherus, in Gallia Calvinus, qui polygamiam ad pelvim usque tuentur. Sed his erroribus omissis, quos doctè refellit Bellarminus *ubi supra*, ut de fideli populo, idest unum verum Deum colente agamus, disquirendum est, an omni ævo polygamia apud Hæbræos fuisset

permissa, vel prohibita? Et certè à mundi exordio usque ad diluvium, nec Adam, nec ullus alius præter Lamech plures uxores habuit. *Genes. cap. 4. vers. 29.* qui idcirco reprehenditur à Nicolao Papa, vocaturque adulter *in cap. an non 24. q. 3.* Post diluvium tamen cum pauci essent homines, & vita humana multum abbreviata, ex dispensatione divina fuit lex illa monogamiæ abrogata, aut relaxata, & polygamia hominibus concessa, tum ad multiplicationem generis humani, tum ad propagationem populi fidelis, & cultus divini, qui in sola familia Abrahamæ, ac deinde in populo Israelitico residuus fuit, & ita pro consuetudine Hæbræorum id receptum fuit, ut sensit Joseph. *lib. 17. antiq. cap. 2.* & exponunt D. Augustinus *in cap. obijciuntur 32. q. 4. D. Hieronymus epist. 83.* Chrysostr. *homil. 36. in Genesim.* Salvianus *lib. 2. ad Eccles. Cathol.* Joannes Sarisbar. *lib. 4. Polycrat. sive de nugis curial. cap. 5.* Tertul. *de exhortat. castit. cap. 6. & de monog. cap. 6. & 7.* Justin. Martyr. *in dialog. Triphon.* ac ut sæpe repetit D. Augustin. *contra Faustum cap. 47. & lib. 3. de doctrin. christiana: Quando mos erat, crimen non erat, & nunc propter ea crimen est, quia mos non est.* Explicat I. Dartis *in 32. q. 4.* ut in exemplis supra relatis. Sed hanc polygamiam licentiam, & libertatem genere humano jam satis propagato Christus Dominus planè abolevit, primamque illam monogamiæ legem primis parentibus inspiratam restituit, & renovavit, *cap. 19. Matthei: prosequuntur latius Spondanus in annal. sacris, fol. 108. Becanus in analog. cap. 16. q. 10. & cap. 21. conclus. 3. Pater Menoch. lib. 2. polit. cap. 28.* Balboa *in cap. gaudemus, de divortis, ex num. 19.* Fragofo *p. 3. de regim. Christiane Reipublice, disp. 22. §. 4. ad finem.* Arnisæus *de jure connub. cap. 4. sect. 2.* & in hac lege prohibente pluralitatem uxorum, rectè potuit cum Hæbræis Dominus dispensare, quoniam hæc prohibitio non est de primis principiis legis naturalis, seu de conclusionibus illis proximis, sed de remotioribus præcipuè; nam hæc non est propriè dispensatio, sed impropriè, nimirum per mutationem materiæ jure supremi domini; nam incommoda, quæ ex pluralitate uxorum naturaliter oriuntur, potuit ipse Deus suam providentiam prævenire, & tollere.

Præsentii assertioni opponi solent textus *in cap. uxor 33. q. 2. cap. si qua mulier 31. q. 1. cap. quædam, cap. qui dormierit, cap. concubivisti, cap. si l. communis 7. §. 8. quis cum Noverca 27. q. 2. c. quod proposuisti 32. q. 7. ff. communis 7. §. 50. & de eis egi in can. 9. Concil. Illiber. quare illis omissis expendo contra supra tradita textum in l. communis 7. §. item 8. ff. comm. divid. in illis verbis: Ergo etsi duo ventres, idem erit dicendum. Ex quibus deducitur, posse dari casum, in quo quis decedat cum duabus uxoribus legitimis simul prægnantibus: ergo quia polygamia non est omni jure prohibita. Pro cuius textus expositione sciendum est, quod cum jure civili Romanorum matrimonium divortio dirimeretur, l. 1. ff. de divortis licebat superstite quoque conjugæ ad alia vota transire, l. nupta, in princip. l. penult. §. uxor, l. cum vir 25. ff. de cond. & demonstr. l. mulier 22. ff. ad Trebel. licet uxori non liceret intra annum alteri nubere, ne quæ de prole dubitandi daretur occasio, l. consensu 8. §. hæc nisi, C. de repudiis: latè illustrat Fornet. *lib. 6. rer. quotid. cap. 13. per totum: unde in d. §. idem 8. evenire**

evenire poterat, ut quis cum duabus uxoribus cta: alios casus prosequitur Faber in ejus textus prægnantibus decedat, & secundâ legitime du- rationali.

CAPUT III.

Alexander III. (a) *Salernitano Archiepiscopo.*

Licet præter solitum, & amplius solito multis simus & magnis negotiis præpediti, & ita quod non sit nobis facile aliquorum consultationibus respondere, illâ tamen speciali gratiâ, quam ad personam tuam habemus, & fraternâ cogimur charitate, quid sentiamus de his, super quibus nos consulit dil. tua, præsentibus litteris aperire. Consulisti nos siquidem, utrum si inter virum & mulierem, præstito, vel non præstito juramento, legitimus consensus intervenerit de præsentibus, copulâ carnali non subsequuta, liceat mulieri alii nubere, vel si nupserit alii, & carnalis fuerit copula subsequuta, an ab ipso debeat separari? Consultationi tuæ taliter respondemus, quod si inter virum & mulierem legitimus consensus interveniat de præsentibus, ita quidem quod unus alterum in suum mutuo consensu, verbis (b) consuetis expresso recipiat, utroque dicente, Ego te accipio in meam, & ego accipio te in meum; sive sit juramentum interpositum, sive non, non licet mulieri alii nubere; & si nupserit, etiam si carnalis copula sit secuta, ab eo separari debet, & ut ad primum redeat, ecclesiasticâ districtione compelli. Quamvis aliter à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando (c) judicatum.

NOTÆ.

1. (a) *Salernitano.*] Ita etiam legitur in prima collectione, sub hoc tit. cap. 3. & post Concil. Lateran. p. 6, cap. 8. & in cap. 1. de cognat. spirituali; ubi extat alia pars hujus textus. De dicecesi Salernitana egi in cap. 1. de offic. judic.

(b) *Verbis consuetis.*] Significantibus consensum de præsentibus, juxta tradita supra in cap. de sponsalibus.

2. (c) *Aliquando judicatum.*] Variè hæc verba exponunt Covarr. 2. p. de matrim. cap. 3. §. 3. & 4. Sanchez lib. 4. de legibus, cap. 14. Barb. de jure Eccles. lib. 1. cap. 2. ex num. 61. Sed communior sententia placuit, videlicet aliquos prædecessores Alexandri III. ita judicasse ut privati Doctores, non verò publicè diffiniendo eam sententiam, sed in aliquo casu speciali, non ex cathedra jus proferendo, sed judicando de facto secundum opinionem privatam: nec quomodo illi judicassent, constat, cum in antiquis collectionibus nulla extet epistola, in qua Pontifex decrevit matrimonium ratum solvi per consummatum.

COMMENTARIUM.

3. **I**n hoc textu, & in cap. final. hoc tit. deciditur quæstio satis vexata olim inter Doctores; an videlicet matrimonium ratum primò contractum, dissolveretur per consummatum postea celebratum, & ita secundum valeret. In qua quæstione aliquibus visum fuit, posterius matrimonium consummatum præferri priori rato, illudque dissolvere; forsân moti ex eo, quod matrimonium ratum tantum dissolvitur per matrimonium spirituale, videlicet per ingressum religionis, cap. verum, cap. ex publico, de convers. conjug. & per consequens per matrimonium perfectum, & consummatum. Deinde nam si una, eademque res duabus personis vendatur, si secundo emptori tradatur, illius venditio præferatur, l. quotiens, C. de rei vind. l. si autem, §. si duo, ff. de publiciana, l. si à Titio, 72. ff. de rei vind. l. 2.

C. de except. rei vendite. Quod etiam procedit in re pignori duobus obligata, & secundo tradita, l. portor, §. i. ff. qui portores. Igitur similiter matrimonio duplici contracto illud præferri debet, in quo corporis traditio intercesserit. Unde in Angliâ, Mutinâ, & aliis provinciis, temporibus Alexandri III. invaluerat, ut matrimonium ratum dissolveretur per secundum consummatum. Facit textus in l. 1. C. de sponsal. ubi docetur, feminas uni desponsatas, aliis nubere non prohiberi. Sed contraria sententia verior est, quam definierunt Alex. III. in hoc textu, & in cap. 4. hoc tit. in collect. in illis verbis: *Vide nos consulit dilectio tua; quid videlicet servandum sit, & tenendum de muliere, quæ cum sit uni viro desponsata, ab alio postea desponsatur, & cognoscitur. Sollicitudini tuæ præsentibus litteris respondemus, quod licet quarundam Ecclesiarum consuetudo habeat, ut cum viro secundo debeat remanere; convenientius tamen videtur, ut si vir & mulier ad ætatem aptam conjugio devenerint, & ita mulier desponsata fuerit, quod vir mulierem in suam, & mulier virum in suum recipiat, licet postea ab alio desponsatur, & cognoscatur, debeat primo restitui. Et cap. 5. eod. tit. & in eadem collectione, sibi: Porro si qui vir & mulier pari consensu contraxerunt matrimonium, & vir eâ incognita aliam duxerit in uxorem, & eam cognoverit, cogendus est secundam dimittere, & ad primam redire: quia quamvis exinde sit diversa quorundam sententia, & non eadem consuetudo Ecclesie; tutius tamen videtur, ut primam habere debeat, quam secundam, cum prima sine judicio Ecclesie separari non debeat postquam cum ea pari voto & consensu matrimonium contraxit. Sanè quamquam mulieri desponsata, & à viro nondum cognita licet ad religionem transire, aliam tamen non potest vir ducere in uxorem. Et in c. 6. in eadem collectione, ibi: Super eo verò, quod ex tuis litteris intelleximus, virum quendam, & mulierem de mandato Domini utriusque sese invicem recepisse, nullo sacerdote præsentem, nec adhibita solemnitate, quam solet Anglicana Ecclesia exhibere; & alium prædictam mulierem ante carnal-*